

UVODNI DIO

PREDMET, CILJEVI I METODI ISTRAŽIVANJA

1. Predmet istraživanja

Odgovornost pravnog lica za krivična djela je relativno nov institut. Oспораван je ili hvaljen u pravnoj teoriji Evropskih zemalja na kraju dvadesetog i početkom dvadeset prvog vijeka. Protivnici instituta s pravom ističu da se i danas na teoretskom planu javljaju mnoge dileme u pogledu načina uspostavljanja odgovornosti pravnog lica, dok primjena postojećih zakonodavnih rješenja u praksi ne teče uvijek glatko. S druge strane, u praksi se često pronalaze nesporni dokazi o protivpravnim djelovanjima individua koja se dovode u kauzalnu vezu sa pravnim licima, te predstavljaju racionalne argumente koji nam govore da nije opravdano niti pravično uspostavljanje isključivo individualne odgovornosti. Konačno, relevantni podaci ukazuju na sasvim očigledan rastući trend uvođenja odgovornosti pravnih lica u krivična zakonodavstva Evropskih zemalja i predstavljaju jedan od najrelevantnijih argumenata koji govori u prilog tezi o neophodnosti postojanja odgovornosti pravnih lica za krivična djela. Republika Srpska je slijedila taj trend i 2003. godine u svoje krivično zakonodavstvo uvela odgovornost pravnog lica za krivična djela.

Svaki novi institut mora biti usklađen sa postojećim zakonskim normama i osnovnim pravnim načelima, te ne smije predstavljati strano tijelo u postojećoj legislativi, niti smetnju u praktičnoj primjeni zakonskih normi. Predmet ovog istraživanja je analiza pravila o odgovornosti pravnih lica za krivična djela iz krivičnog zakonodavstva Republike Srpske, ispitivanje usklađenosti normi o odgovornosti pravnih lica za krivična djela sa drugim zakonskim normama i po potrebi bolje zakonodavno definisanje pojedinih pravila o odgovornosti pravnih lica za krivična djela.

U kontekstu navedene problematike istraživanja, definisan je i naučni predmet istraživanja koji se može izraziti kroz sljedeća pitanja:

- Da li je opravdano uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica u krivično zakonodavstvo Republike Srpske ?
- Da li odgovornost pravnih lica slijedi pravce razvoja evropskog zakonodavstva ?

- Da li postoje neusklađenosti koje je potrebno otkloniti tako da zakonodavstvo bude savremeno i odgovara potrebama efikasnog vođenja krivičnog postupka protiv pravnih lica ?
- Ako postoje neusklađenosti, koje su to neusklađenosti i kako ih otkloniti ?
- Da li je bolje krivičnopravne norme (materijalne i procesne) o odgovornosti pravnih lica propisivati u sklopu postojećih zakona (Krivični zakon Republike Srpske i Zakon o krivičnom postupku) ili iste propisati u samo jednom zakonu ?
- Kakve su perspektive ovog instituta u našem zakonodavstvu ?

Utvrđeni predmet istraživanja je primarno usmjeren na sljedeće objekte:

- Istorijski razvoj i razlozi za uvođenje krivične odgovornosti pravnih lica
- Pozitivno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine, njenih entiteta i distrikta i zakonodavstvo Republike Srpske koje uređuje predmetnu materiju
- Praksa sudova Republike Srpske i drugih sudova u Bosni i Hercegovini
- Konvencije i drugi međunarodni dokumenti koje je prihvatila BiH i stoga preuzela obavezu da ih imlementira u krivično zakonodavstvo, te dokumenti koje bi trebala prihvatiti i imlementirati radi poboljšanja kvaliteta materijalnih propisa i povećanja efikasnosti krivičnog postupka u predmetnoj oblasti
- Zakonodavstva i sudska praksa zemalja koja propisuju određena normativna rješenja, bez obzira da li pripadaju sličnom i drugačijim pravnim sistemima
- Uporedno zakonodavstvo i sudska praksa novonastalih Balkanskih država
- Davanje modela uređenja krivičnog zakonodavstva Republike Srpske u domenu odgovornosti pravnih lica za krivična djela

U radu će biti iznešene mnoge nove činjenice i podaci koji do sada nisu bili objavljeni, izloženi kritički osvrti na određena zakonska rješenja o odgovornosti pravnih lica za krivična djela i predložena pravila koja do sada nisu postojala u našem zakonodavstvu i praksi ili nisu postojala u takvom obliku, te se stoga može preliminarno procjeniti da bi značajno doprinijela unapređenju postojeće legislative u predmetnom domenu. Zbog svega navedenog, rad ima obilježja samostalnog i izvornog naučnog djela.

2. OSNOVNA HIPOTEZA I POMOĆNE HIPOTEZE

Saglasno prethodno izloženom, *osnovnu hipotezu* formulišemo na sljedeći način:

Odgovornost pravnih lica je normativno uređena posebnim glavama Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske i Krivičnog zakona Republike Srpske. Kako su ovi krivični zakoni projektovani prvenstveno za fizička lica kao učinioce krivičnih djela, njihove norme o pravnim licima u praktičnoj primjeni ponekad dovode do različitih tumačenja u pogledu mogućnosti i načina primjene, te ne mogu ostvariti svoj puni smisao. Radi prevazilaženja ovog problema, postojeće krivično zakonodavstvo je potrebno reformisati donošenjem posebnog zakona koji će sadržati cjelovite materijalne i procesne norme o odgovornosti pravnih lica za krivična djela. Zakonske norme prilagođene posebnim karakteristikama pravnih lica kao učinilaca krivičnih djela će doprinijeti efikasnijem vođenju krivičnih postupka, omogućiti izricanje sankcija srazmjernih učinjenim krivičnim djelima i dovesti do efektivnog suzbijanja većeg broja protivpravnih djelatnosti pravnih lica.

Izložena hipoteza se može svrstati u kategoriju radnih hipoteza, pošto je izabrana kao relativno najbolja hipoteza, odnosno hipoteza za koju pretpostavljam da će poslužiti kao odgovarajuća osnova za rješenje problema. Na osnovu postojećih indikatora procjenjujemo da će hipoteza biti potvrđena predmetnim naučnim istraživanjem.

Radi istraživanja osnovne hipoteze, nužno se nameću *pomoćne hipoteze* koje imaju zadatak da bliže odrede osnovnu hipotezu i daju pojašnjenje pojedinih segmenata odgovornosti pravnih lica koje u ukupnom zbiru „pokriva“ osnovna hipoteza. Pomoćne hipoteze glase kako slijedi.

- a. Određeni *termini* koji se u zakonu koriste za fizička lica kao učinioce krivičnih djela u nekim slučajevima ne mogu biti korišteni i za pravna lica, te je iste potrebno precizno definisati.
- b. Sistem generalne klauzule u određivanju *krivičnih djela* za koja može odgovarati pravno lice primjenjen u Krivičnom zakonu Republike Srpske (da pravna lica mogu odgovarati za sva krivična djela), nije dobar. Naime, jednostavna pravila logike nam ukazuju da pravna lica ne mogu odgovarati za sva krivična djela, naročito ona koja je moguće vezati jedino za osobine fizičkih lica, npr. silovanje. Stoga je neophodno posebno izdvojiti krivična djela za koja mogu odgovarati pravna lica.
- c. *Uslovi odgovornosti* pravnog lica su u skladu sa međunarodnopravnim dokumentima iz kojih proizilaze, pa ih u pavilu nebi trebalo mijenjati. Izuzetak predstavljaju uslovi odgovornost pravnog lica pri promjeni statusa pravnog lica, koji je potrebno preciznije odrediti, te propisati posebna pravila o vođenju krivičnog postupka u slučaju promjene statusa pravnog lica.

- d. Sistem *sankcija* pravnih lica se razlikuje od sistema sankcija fizičkih lica, tako da se i svrha sankcija ostvaruje na drugačiji način. Zato je neophodno propisati posebne odredbe o sankcijama i to odredbe koje će biti prilagođene osobinama pravnih lica u generalnom smislu i individualno prilagođene veličini, ekonomskoj moći i drugim osobinama jednog prosječnog pravnog lica u Republici Srpskoj.
- e. Prema postojećem zakonskom rješenju, sankcije za pravna lica se odmjeravaju prema istim pravilima kao i za fizička lica. Jedini dopunski kriterij je ekonomska moć pravnog lica koja je u postojećim posebnim odredbama definisana na aproksimativan način. Stoga je potrebno uvesti dodatne kriterije za odmjeravanje kazne, propisati način procjene vrijednosti imovine, redefinisati uslovnu osudu te proširiti listu mjera bezbjednosti.
- f. *Pravne posljedice osude* pravnog lica, onakve kakve su pozitivnim normama propisane, nisu potpune i nisu dovoljne. Kao statusne krivičnopravne mjere, one ne pogađaju pravno lice na odgovarajući način, niti ga odvrćaju od ponovnog činjenja krivičnih djela. Zato je potrebno proširiti ili izmijeniti listu pravnih posljedica osude uvođenjem posljedica koje će na efikasan način ostvariti svoju svrhu.
- g. Odredbe o *jedinstvenosti krivičnog postupka* su u skladu sa prihvaćenim modelom krivične odgovornosti pravnog lica i nije ih potrebno mijenjati.
- h. Odredbe o *cjelishodnosti* su prihvatljive ali nepotpune i nedovoljne. Stoga ih je potrebno proširiti uvođenjem dodatnih kriterija za nedonošenje odluke o pokretanju krivičnog postupka ili odlaganjem krivičnog gonjenja za određeno vrijeme. Kriterij za donošenje takve odluke bi trebali biti vezani za težinu krivičnog djela i ostvarenje restorativnog cilja.
- i. Pojedine zakonske odredbe onemogućavaju potpunu zaštitu *prava* osumnjičenog odnosno optuženog pravnog lica ali isto tako omogućavaju da osumnjičeno odnosno optuženo pravno lice preko svog zastupnika ili branioca nesmetano vrši *opstrukciju* krivičnog postupka i umanjuje njegovu efikasnost. Stoga je potrebno propisati dodatne odredbe koje će istovremeno omogućiti efikasnu zaštitu prava osumnjičenog odnosno optuženog pravnog lica a pri tome onemogućiti da osumnjičeno odnosno optuženo pravno lice, ostvarujući ta prava, vrši opstrukciju krivičnog postupka. U tom cilju je potrebno dopuniti zakonska rješenja o imenovanju zastupnika pravnog lica i branioca ex officio ili po zahtjevu osumnjičenog odnosno optuženog, naročito u slučajevima kada to zahtijevaju interesi pravičnosti. S druge strane, neophodno je propisati dodatne mjere koje mogu biti primjenjene prema osumnjičenom odnosno optuženom pravnom

- licu (zastupnika pravnog lica i braniocu) u slučaju vršenja opstrukcije krivičnog postupka nakon prijema poziva koje mu uputi tužilac ili sud.
- j. Ne postoje *zakonske odredbe koje propisuju da osnov odgovornosti pravnog mora biti naveden i obrazložen* u optužnici ili u presudi. Stoga je potrebno popuniti opisane pravne praznine donošenjem odgovarajućih zakonski odredaba. Pored toga, optužnica i presuda ne sadrže dovoljno elemenata koji mogu poslužiti za potpunu indentifikaciju pravnog lica i odgovornog lica a nedostatak ovih elemenata može stvoriti probleme u dostavi podneskaka i onemogućiti efikasno vođenje krivičnog postupka. Nedostaci će biti otklonjeni propisivanjem dodatnih obaveznih elemenata optužnice i presude.
  - k. Materija provođenja postupka obezbjeđenja i izvršenja krivičnih sankcija pravnih lica nije normirana u Zakonu o krivičnom postupku, ni u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija, niti u bilo kom drugom zakonu. Zato bi reformisani zakon o odgovornosti pravnih lica za krivična djela morao sadržati precizne norme o postupcima obezbjeđenja i izvršenja krivičnih sankcija pravnih lica.
  - l. Opšte *zakonske odredbe o postupku rehabilitacije, prestanka mjera bezbjednosti ili pravnim posljedicama osude nisu u potpunosti primjenjive na pravna lica*. Stoga je potrebno propisati posebne postupke koje će se primjenjivati isključivo na pravna lica.

3. CILJEVI I ZADACI ISTRAŽIVANJA

Opšti cilj istraživanja određuje šta će biti postignuto i do kojih će se novih saznanja doći. Namjera nam je da kroz proučavanje primjene zakonskih odredaba i proučavanje odgovarajućih rješenja u uporednom zakonodavstvu istražimo koja zakonska rješenja odnosno koje zakonske norme predstavljaju „usko grlo“ i stvaraju probleme u primjeni. Pošto se *operacioni cilj* istraživanja utvrđuje davanjem odgovora na pitanje čemu će služiti saznanje do kojeg budem došao, smatramo da rezultati istraživanja mogu poslužiti u cilju „popravke“ postojećih zakonskih rješenja ili iznalaženju nekih sasvim novih a boljih rješenja.

Kako *zadaci* istraživanja zavise od ciljeva tj. od onog šta se istraživanjem želi postići i od onog čemu će služiti ta istraživanja, osnovni zadatak predmetnih istraživanja je davanje predloga za novo normativno uređenje krivičnog zakonodavstva Republike Srpske o krivičnoj odgovornosti pravnih lica.

4. METODI ISTRAŽIVANJA

Metodologija prava se tradicionalno bavi pravnom naukom i pravnom praksom u odvojenim formama ili u cjelini, te u međusobnoj vezi. Naša namjera je da pomoću konkretnih metoda sagledamo problem na zakonodavnoj razini i istovremeno sa stanovišta primjene određene zakonske norme u praksi.

- Istorijsko pravni metod će biti korišten u prikazu nastanka pojedinih instituta i njihove evolucije;
- Dogmatski metod će biti primjenjivan u tumačenju pravnih normi o odgovornosti pravnih lica koje pripadaju normama pozitivnog zakonodavstva.
- Statistički metod će biti korišten radi ilustracije kvantitativnih podataka o podignutim optužnicama, predloženim sankcijama, krivičnim postupcima, izrečenih presudama i vrstama presuda, izrečenim sankcijama određene vrste i sličnih podataka.
- Metodom indukcije ukazujemo na pojedinačne karakteristike (osobine) određenog instituta u zakonodavstvima i sudskoj praksi pojedinih zemalja, te pronalazimo karakteristike (osobine) tog instituta koje su zajedničke za sva ta zakonodavstva.
- Metodom dedukcije se neki opšti stav primjenjuje na pojedinačna slučaj. Stoga, kada prethodnom metodom dođemo do podatka da je određeno legislativno uređenje i njegova primjena u praksi generalno primjenjeno i dalo dobre rezultate a ne postoji kod nas, tada ćemo metodom dedukcije utvrditi da li je takvo opšteprihvaćeno rješenje prihvatljivo i u našem slučaju, oduonosno u zakonodavstvu i sudskoj praksi Republike Srpske.
- Metod analize će biti korišten prilikom proučavanja strukture i pojedinih odredaba iz zakonodavstva i primjene istih u sudskoj praksi pojedinih zemalja u oblasti odgovornosti pravnih lica za krivična djela
- Metod sinteze će biti korišten radi sumiranja rezultata dobijenih prethodnim metodom;
- Komparativni metod će biti korišten radi upoređivanja zakonodavstva i sudske prakse drugih zemalja sa zakonodavstvom i sudskom praksom Republike Srpske, Bosne i Hercegovine i zemalja regiona, zemalja Evropske Unije i drugih u oblasti odgovornosti pravnih lica za krivična djela.
- Lingvistički metod je primjenjen u razradi zakonskih opisa novog zakona o odgovornosti pravnih lica.

5. STRUKTURA RADA

Rad je, zbog bolje preglednosti, podijeljen na više dijelova.

Sadržaj čini tekstualno brojčani pregled svih naslova i vizuelni prikaz strukture rada koji omogućuje pregled i pronalazak odgovarajućeg naslova.

Uvodni dio sadrži kratak opis predmeta istraživanja, osnovne i pomoćnih hipoteza, ciljeve i zadatke istraživanja, metode istraživanja i strukturu rada.

Centralni dio čine dvije velike cjeline. Prva obuhvata krivičnomaterijalne aspekte a drugi dio krivičnoprocesne aspekte odgovornosti pravnih lica za krivična djela. Nakon razmišljanja o metodološkom pristupu izradi rada, odlučili smo da svaku cjelinu započnemo kratkim izlaganjem odredaba de lege lata o odgovornosti pravnog lica iz zakonodavstva Republike Srpske uz kritički osvrt na pojedina zakonska rješenja i probleme kod njihove primjene u praksi, utvrdimo da li postoji međunarodni osnov za propisivanje postojećeg zakonskog rješenja, iznesemo karakteristične primjere zakonskih rješenja istog predmeta iz uporednog zakonodavstva i sudske prakse sa svih kontinenata, uz poseban osvrt na novonastale Balkanske države koje su se nakad nalazile u sastavu jedinstvenog pravnog listema zajedničke države, te konačno predložimo rješenja de lege ferenda. U skladu s opisanim metodološkim konceptom smo organizovali strukturu rada, tako da se izlaganja u okviru svake cjeline odvijaju prema prethodno izloženom redosljedu.

Krivičnomaterijalni aspekti su podijeljeni na sedam glava.

U prvoj glavi su Osnovne odredbe o odgovornosti pravnog lica za krivična djela. Na početku su izloženi razlozi koji opravdavaju potrebu donošenja posebnog zakona o odgovornosti pravnih lica, isključenje i razlozi za isključenje određenih kategorija pravnih lica od krivične odgovornosti, kriteriji za primjenu zakona na domaća i strana pravna lica i kriteriji za primjenu zakona u slučajevima izvršenja krivičnog djela na teritoriji Republike Srpske ili na teritoriji druge države. Radi slikovitijeg pregleda, data je uporedna tabela krivičnih djela iz dva zakonodavstva koja prihvataju listu krivičnih djela pravnih lica (Republike Slovenije i Republike Makedonije) i krivičnih djela sa istim elementima iz zakonodavstva Republike Srpske.

Druga glava se odnosi na posebne osnove i uslove odgovornosti pravnog lica za krivično djelo. Date su opšte karakteristike više osnovnih modela odgovornosti pravnih lica koji se

primjenjuju u zakonodavstvima uopšte a zatim model i osnov odgovornosti pravnog lica u Republici Srpskoj. U sklopu dijela o odgovornosti pravnog lica se nalaze poglavlja o granicama odgovornosti, odgovornosti u slučaju statusnih promjena, pokušaju, produženom krivičnom djelu, saučesništvu.

Treća glava pod naslovom Krivične sankcije je naročito važna, jer je ovo najkritičniji dio našeg zakonodavstva. U okviru kazni nalaze poglavlja o prestanku pravnog lica i oduzimanju imovine, dok se u poglavlju o novčanoj kazni naročita pažnja posvećuje pronalaženju boljih zakonskih rješenja. Nakon upozoravajućih sankcija slijedi poglavlje o mjerama bezbjednosti i mjerama sui generis, sa kritičkim osvrtom i predlogom jera de lege ferenda.

Po logičnom slijedu, iza glave o sankcijama slijedi četvrta glava o kaznenim evidencijama sa predlogom dopuna.

U petoj glavi analiziram nedostatke odredaba o pravim posljednicama osude i predlažemo odgovarajuće rješenje.

Šesta glava se odnosi na rehabilitaciju, sadrži analizu odredaba pozitivnog zakonodavstva i predlog de lege ferenda.

Sedma glava sadrži analizu nedostataka postojeće legislative i predlog rokova zastarjelosti vođenja krivičnog postupka koji do sada nisu postojali.

Krivičnoprocesni aspekti odgovornosti pravnog lica su podijeljeni u četiri glave.

Prva glava se tiče odredaba o pokretanju i vođenju postupka. Sadrži analizu zakonskih pravila o uslovima za nepokretanja postupka zbog necjelishodnosti i predlog za proširenje liste uslova za primjenu pravila o cjelishodnosti.

U drugoj glavi o pitanjima zastupanja i odbrane pravnog lica analiziram odredbe de lege lata i iznosim kritički osvrt, te predlažemo redefinisane predmetnih zakonskih odredaba uz uvođenje dodatnih pravila.

Treća glava sadrži cjelovitu analizu posebnih elemenata optužnice, fragmenata zakonodavstva o toku glavnog pretresa protiv pravnog lica i glavnog pretresa protiv sljednika, kritički osvrt na postojeća zakonska rješenja i predlog de lege ferenda izmjena i dopuna obaveznih elemenata optužnice i pravila o toku postupka.

U četvrtoj glavi su analizirani posebni elementi presude protiv pravnog lica i mjere obezbjeđenja de lege lata, ukazujemo na nedostatke i predlažemo rješenje de lege ferenda.

Prema preliminarnoj procjeni, u *zaključku* će biti potvrđena osnovna (radna) hipoteza. Sastavni dio zaključka čini predlog reformisanog Zakona o odgovornosti pravnih lica za krivična djela Republike Srpske.

Literatura sadrži popise korištenih knjiga i radova, međunarodnih dokumenata, domaćih propisa i zakona, propisa i zakonodavstava raznih zemalja u svijetu i Balkanskih zemalja, ukupno više od stotinu i pedeset jedinica.

Prilozi sadrže samo jednu tabelu koju, zbog svog većeg obima, nije bilo opravdano uvrštavati u tekst na odgovarajućem mjestu u radu.

Organizacija rada je urađena u skladu sa opšteprihvaćenim standardima a prilikom pisanja rada je korištena stručna literaturom o akademskom pisanju.¹

---

¹ Odgovarajuća pravila kod Kundačina, M. i Bandur, V. (2007): Akademsko pisanje, Užice: Učiteljski fakultet.